

**ТРАНСФОРМАЦІЯ СИСТЕМИ АДАПТИВНОГО УПРАВЛІННЯ
РОЗВИТКОМ СТРАТЕГІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ
ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ**

***TRANSFORMATION OF A SYSTEM FOR ADAPTIVE MANAGEMENT OF THE
DEVELOPMENT OF THE STRATEGIC POTENTIAL OF THE INDUSTRY OF
UKRAINE***

Узагальнено досвід країн із розвинутою економікою щодо реалізації політики адаптивного управління стратегічним потенціалом промисловості в контексті забезпечення довготривалої конкурентоспроможності національної економіки та економічної безпеки країни. Систематизовано основні перешкоди на шляху реалізації політики адаптивного управління стратегічним потенціалом промисловості України та запропоновані основні напрями підвищення її дієвості.

Обобщен опыт стран с развитой экономикой по реализации политики адаптивного управления стратегическим потенциалом промышленности в контексте обеспечения долговременной конкурентоспособности национальной экономики и экономической безопасности страны. Систематизированы основные препятствия на пути реализации политики адаптивного управления стратегическим потенциалом промышленности Украины и предложены основные направления повышения ее действенности.

Experience of countries with the developed economy in realization of policy of adaptive management of the strategic potential of industry in the context of long-term national economic competitiveness and economic security systematized the main obstacles to policy implementation of adaptive management potential strategic industry of Ukraine and proposed key areas to enhance its effectiveness. Vector defined strategic development of industrial production and reasonable alternatives to building a modern model of economic development, which will be based mainly on the use of internal sources and provide increased life proved that further research should aim to develop scientifically based recommendations aimed at ensuring balanced interaction of all components (scientific, technical, production, innovation, energy, etc.), development and implementation mechanism for strategic management capacity in all industries.

Ключові слова: стратегічний потенціал промисловості, економічна безпека, ендогенно орієнтована модель розвитку економіки.

Вступ. В умовах України, коли розробка стратегії промислового розвитку та забезпечення економічної безпеки країни набуває пріоритетного значення в системі заходів стратегічного управління економікою, комплексне дослідження стратегічного потенціалу промисловості як економічної категорії

і матеріальної основи продуктивних змін стає особливо актуальним. Результати наукових досліджень, на нашу думку, дозволяють точніше визначити вектор стратегічного розвитку промислового виробництва, обґрунтувати і запропонувати альтернативні варіанти побудови сучасної моделі економічного розвитку, які базуватимуться переважно на використанні внутрішніх джерел розвитку і забезпечуватимуть підвищення рівня життя людей.

Слід зазначити, що теоретичним і прикладним аспектам зазначеного напряму наукових досліджень присвячені наукові праці О. Алімова, З. Варналія, А. Гальчинського, В. Геєця, І. Ігнатєвої, Ю. Кіндзерського, В. Микитенко, І. Отенко та ін. [1 – 3, 5, 6, 9]. Проте, у зазначених розробках, питанням трансформації системи управління стратегічним потенціалом промисловості в контексті вирішення проблематики стратегічного управління загальноекономічним прискоренням в Україні приділено недостатньо уваги.

Постановка задачі. Наслідки світової фінансової кризи виявили неефективність і неспроможність національної моделі економічного зростання підтримувати відповідний рівень відтворення й економічної безпеки. У цьому контексті класичний набір факторів економічної безпеки (фактори пропозиції, фактори попиту та фактори ефективності) потрібно доповнювати інноваційно-інвестиційними факторами, а також групою факторів, що визначаються структурною мобільністю саме промисловості. Тому актуалізується комплекс питань щодо визначення адекватних реаліям трансформаційного процесу стратегій, механізмів, методів та моделей управління стратегічним потенціалом промисловості.

Відповідно до визначеної вище мети, основними завданнями даної статті є вивчення політики адаптивного управління стратегічним потенціалом промисловості за використанням світового досвіду та розроблення комплексу пропозицій щодо трансформації системи управління розвитком стратегічного потенціалу промислового комплексу України, перш за все, для реалізації збалансованої стратегії розвитку та забезпечення економічної безпеки держави.

Розроблення та реалізація сучасної моделі розвитку національної економіки потребує виважених і науково обґрунтованих уявлень щодо технологій управління стратегічним потенціалом економіки України та стратегічним потенціалом промисловості зокрема. На цьому шляху нам треба уникати сліпого копіювання досвіду інших країн. Зауважимо, що трансформація в системі управління потенціалом промисловості України ґрунтується на науково обґрунтованій промисловій політиці з урахування національної специфіки та досвіду промислового розвитку інших країн.

Методологія. Формулювання цілей дослідження обумовлює необхідність детальної систематизації наукових досліджень на основі діалектичного поєднання методів: модальної логіки; наукового узагальнення; економічного аналізу (для визначення основних компонентів механізму реалізації політики адаптивного управління стратегічним потенціалом національної промисловості за використання світового досвіду); статистичного й системного аналізу щодо розроблення функціональних стратегій розвитку багатокomпонентних систем.

Результати дослідження. Необхідність забезпечення сталого економічного розвитку країни як визначального чинника економічної безпеки країни вимагає вивчення досвіду інших країн, які досягли успіхів на шляху трансформації національних економік). Аналіз темпів зростання ВВП на одну особу за 1996 – 2008 рр. (табл. 1) дозволяє зробити висновок, що на економічні процеси, які відбуваються в різних державах, впливає багато чинників і навіть якщо у багатьох із них збігаються стартові ресурси та можливості, структури виробництв та основні положення концепції трансформаційної політики, не можна стверджувати, що траєкторії розвитку економік цих країн будуть збігатися. Аналіз міжнародного досвіду та результатів наукових досліджень свідчать, що розроблення та реалізація сучасної моделі розвитку національної економіки потребує, перш за все, формування дієвих механізмів управління трансформацією стратегічного потенціалу промисловості та оновлення технологій (виробничих, управлінських, технічних тощо).

У відповідності з зазначеним, перш ніж перейти до формування концептуальних підходів та пошуку механізмів адаптивного управління стратегічним потенціалом промисловості, вважаємо за необхідне проаналізувати структуру промисловості України. Оскільки саме розвиток галузевої структури та структурна політика є надзвичайно важливими чинниками, що значною мірою визначають динаміку соціально-економічного зростання та рівень забезпечення економічної безпеки тієї або іншої країни. Проведений аналіз динаміки ВВП України та пов'язаних з ним основних макроекономічних показників [7] дозволив визначити прогнозу структуру промислового комплексу на середньострокову перспективу, якої необхідно досягти шляхом переходу до інтенсивного характеру зростання за інноваційною моделлю, покращення показників ефективності промислового виробництва.

Ця структура характеризується наступними складовими: 1) машинобудування–25,0–30,0%; 2) легка й харчова промисловість–19,0–21,0%; 3) паливно-енергетичний комплекс–15,0–18,0%; 4) металургійний

комплекс–15,0–17,0%; 5) хімічна, нафтопереробна й деревообробна промисловість–9,0–10,0%; 6) промисловість будівельних матеріалів–3–4%.

Таблиця 1.

Національні, регіональні та світові темпи зростання ВВП на одну особу за 1996 – 2008 рр.*

Рік	Україна	Білорусь	Польща	Словаччина	Угорщина	Румунія	Молдова	Російська федерація	Світ	Європа та Центральна Азія
1996	0,9324	1,0597	1,1254	1,0822	1,0131	0,9992	0,9741	0,9931	1,0068	1,0168
1997	1,1358	0,9615	1,0019	1,0070	1,0145	1,0010	1,1498	1,0368	0,9829	1,0413
1998	0,8427	1,0825	1,0945	1,0384	1,0314	1,1963	0,8594	0,6710	0,9787	0,8922
1999	0,7612	0,8001	0,9766	0,9168	1,0240	0,8468	0,7233	0,7259	1,0220	0,8628
2000	0,9999	1,0524	1,0255	0,9914	1,0005	1,0417	1,1152	1,3257	1,0166	1,1023
2001	1,2281	0,9734	1,1174	1,0380	1,1143	1,0997	1,1650	1,1834	0,9804	1,0167
2002	1,1265	1,1867	1,0414	1,1614	1,2536	1,1577	1,1381	1,1318	1,0264	1,1232
2003	1,1922	1,2277	1,0949	1,3449	1,2710	1,3022	1,2085	1,2550	1,1092	1,2310
2004	1,3041	1,3043	1,1674	1,2735	1,2128	1,2719	1,3292	1,3786	1,1137	1,2904
2005	1,3374	1,3120	1,2019	1,1277	1,0836	1,3124	1,1645	1,2983	1,0666	1,2484
2006	1,2594	1,2284	1,1252	1,1766	1,0234	1,2330	1,1537	1,3016	1,0667	1,2081
2007	1,3151	1,2156	1, 2322	1,3406	1,2256	1,3674	1,3036	1,3112	1,1052	1,2781
2008	1,2873	1,3498	1,2517	1,2649	1,1213	1,2073	1,4359	1,2440	1,1015	1,2341

Примітка * систематизовано автором за даними наукової праці [1, С.289]

Таким чином, саме ці данні можуть бути використані як цільова (орієнтовна) модель при обґрунтування концепції управління реінжинірингу стратегічного потенціалу промислового потенціалу України. Стратегічною метою даної концепції є створення багатогалузевого, високотехнологічного, конкурентоздатного, високоефективного промислового комплексу як основи забезпечення достатнього рівня економічної безпеки країни, підвищення життєвого рівня населення, оздоровлення екологічної ситуації та інтеграції у систему світогосподарських зв'язків на взаємовигідних умовах.

В контексті вищезазначеного для покращення результативності політики адаптивного управління стратегічним потенціалом промисловості України доцільно скористатися міжнародним досвідом структурних перебудов та формування промислової політики. Зауважимо, що проведені дослідження трансформації у структурній політиці країнах розвинутою економікою за останні десятиріччя показали, що вони спрямовані на зростання і підвищення ефективності використання потенціалу промисловості з метою забезпечення довготривалої конкурентоспроможності національної економіки та економічної безпеки країни, а також довели, що обрані концепції та механізм їх реалізації є різноманітним і відображає особливості розвитку

національних економік та рівень їх конкурентних позицій на світовому ринку (табл. 2).

Таблиця 2.

Основні компоненти механізму реалізації політики адаптивного управління стратегічним потенціалом промисловості за використанням світового досвіду*

Складові компоненти механізму реалізації	Специфічна ознака
<i>США</i>	
<ul style="list-style-type: none"> - виділення цільових кредитних фондів та спеціальних фондів-гарантів для фінансування інвестиційних проєктів та стимулювання прикладних досліджень і наукомістких виробництв; - розробка пільгових програм фінансування з метою підтримки власних виробників продукції виробничого призначення та стимулювання її реалізації; - субсидування та економічна допомога окремим галузям на основі аналізу ефективності державних програм та перспектив розвитку товарних ринків; - створення Рад по дослідженню ринків та наданні допомоги національним компаніям у розширенні виробництва та збуту продукції на внутрішніх та зовнішніх ринках; - впровадження практики протекціонізму при різкому зростанні конкуренції на міжнародному ринку; - розробка федерального плану соціальної допомоги працівникам, які втратили роботу в результаті структурної перебудови економіки країни. 	<ul style="list-style-type: none"> - орієнтація на високоефективні структурні зрушення (військово-промислова, енергетична, інноваційна складова); - збільшення обсягів виробництва на якості продукції; - підвищення конкурентоспроможності експортного потенціалу.
<i>Франція</i>	
<ul style="list-style-type: none"> - створення стабільного і привабливого середовища для промислових компаній за рахунок розвитку високоефективної інфраструктури; - виділення цільових державних кредитів під пріоритетні інвестиційні проєкти; - заохочення використання висококваліфікованого людського фактору; - розширення фінансового капіталу вкладеного державою через бюджет в інфраструктуру; - здійснення державного контролю за іноземними інвестиціями; - протекціоністські заходи щодо імпорتنих товарів та державна фінансова підтримка експорту. 	<ul style="list-style-type: none"> - високий рівень державного регулювання та втручання в прийняття стратегічних рішень щодо розвитку промислового комплексу та пріоритетних напрямів науково-технічного розвитку.

<i>Німеччина</i>	
- створення загального сприятливого середовища для функціонування промислових галузей та компаній на базі приватного сектора; - стимулювання виробництва наукомісткої продукції; - стимулювання розвитку кооперації, диверсифікації та інституційної узгодженості виробництва; - державний контроль внутрішнього ринку; - кредитування промислових корпорацій у формі позик; - виконання банківськими установами фінансових та координуючих функцій.	- державне регулювання в опосередкованих формах з переходом до орієнтації на попит; - створення умов для функціонування привабливого інвестиційного середовища; - контроль внутрішнього ринку; - регулювання економічного промислового розвитку на макроекономічному, галузевому, технологічному, регіональному та міждержавному рівнях.
<i>Росія</i>	
- створення змішаної структури власності промислового виробництва; подолання високого рівня монополізму у виробничому комплексі; - зміцнення власного інноваційного та інвестиційного потенціалів, заохочення розвитку сфери малого бізнесу; - стимулювання розвитку експортного потенціалу та залучення іноземного капіталу на основі стимулювання інвестиційної активності; - розвиток фінансової інфраструктури конкурентного середовища; - державна підтримка довготривалих стратегічних проєктів, які обумовлюють економічну безпеку країни.	- реформування державної власності та швидка адаптація до ринкової економіки; - розробка комплексу заходів з метою збереження конкурентних позицій на ринках країн близького та далекого зарубіжжя.

Примітка * запропоновано і систематизовано автором за аналізом світового досвіду щодо реалізації політики адаптивного управління стратегічним потенціалом промисловості [4, 8]

Головні напрями активної державної промислової політики в сучасних умовах ринкової економіки, як показує досвід розвинених країн, зводяться до таких:

- розробка та реалізація заходів щодо переходу від єдиної державної політики до національної промислової політики;
- концептуальне визначення та реалізація переходу від галузевої промислової політики до політики конкурентоспроможності в цілому;
- закріплення наукомісткої економіки, як детермінанти промислової політики, в якій виробництво, розподіл і використання знань і інформації визначається головними умовами сталого економічного розвитку;
- відсутність окремих жорстких галузевих пріоритетів, оскільки ефект від вибіркової підтримки «лідерів» та надання селективної допомоги в сучасних умовах обмеження фінансових ресурсів є недостатнім;
- підсилення ролі макроекономічної політики на загальну результативність промислової політики.

За урахування досвіду провідних країн та результатів щодо реалізації політики адаптивного управління стратегічним потенціалом промисловості України автор вважає, що слід відокремити наступні перешкоди на шляху його формування, освоєння, використання, нарощення, трансформації та трансляції для забезпечення високого рівня економічної безпеки України:

- не створено сприятливого середовища для підприємницької діяльності (недосконале податкове законодавство, нестабільні умови ведення господарської діяльності, не створено умов для економічно ефективної діяльності абсолютної більшості промислових підприємств, зavelикий вплив політики та економіку, неадекватна амортизаційна політики держави, що гальмує впровадження ресурсозберігаючих технологій та оновлення основних фондів);

- недостатнє ресурсне і фінансове забезпечення та повільне формування ринкових механізмів фінансування сфери промислового виробництва (недосконалість механізмів бюджетного фінансування, наприклад в інноваційної сфери, відсутність комплексу заходів, спрямованих на підвищення попиту промислового виробництва на науково-технічні досягнення з метою технологічного оновлення виробництва, недоступність кредитів у необхідній кількості за сприятливою вартістю, відсутність належної фінансової дисципліни на промисловому ринку, наявність міжгалузевих перекосів цін і тарифів, недосконалий механізм своєчасного повернення податку на додану вартість);

- недосконала нормативно-правова та організаційно-економічна бази регулювання процесу управління стратегічним потенціалом промисловості України (відсутність правового забезпечення щодо пільгового оподаткування підприємств та системи підтримки середнього та малого бізнесу, низький рівень правового супроводження інноваційної інфраструктури, відсутнє нормативне і методологічне забезпечення промислової інноваційної сфери);

- неефективна взаємодія наукового, технічного, виробничого, інноваційного та енергетичного потенціалів промисловості (недостатній рівень розробки та реалізації комплексу заходів щодо розвитку галузей, що мають швидкий оборот капіталу, наукомістких галузей промисловості, модернізації машинобудування, металургії, виробництв хімічної промисловості, реструктуризації нежиттєздатних галузей промисловості або виробництв, а також конверсії виробництв);

- неефективне використання енергетичного потенціалу (низький рівень реалізації стратегії з підвищення рівня ефективності використання паливно-енергетичних ресурсів, недосконалість економічного механізму, експертизи, стандартизації і нормування, контролю з питань енергозбереження, застарілі промислові технології; монополія постачальників енергії, недостатній

розвиток нетрадиційних і відновлювальних джерел енергії та малої гідро- і теплоенергетики).

Отже, судячи з наведеного, результати реалізація політики адаптивного управління стратегічним потенціалом промисловості України виявили значну кількість чинників, які найістотніше впливають на широкомасштабну діяльність вітчизняної промисловості, забезпечують відносно низьку ресурсомісткість продукції, необхідні темпи економічного зростання та належну енергетичну безпеку.

Висновки. Елементами наукової новизни проведеного дослідження є обґрунтування необхідності побудови системи управління стратегічним потенціалом національної промисловості. На основі проведеного аналізу міжнародного досвіду провідних країн щодо реалізації політики адаптивного управління стратегічним потенціалом промисловості, можна зробити висновок, що серед основних напрямів, по яких здійснюється підвищення дієвості зазначеної політики в Україні, можна виділити наступні:

- перенесення центру ваги в адаптивній політиці управління стратегічним потенціалом промисловості з регулювання галузей і товарних ринків на адресну підтримку високих технологій, що перетворюються в вирішальний фактор економічного зростання, підвищення конкурентоспроможності та нарощення інноваційного потенціалу країни;

- створення стабільного і привабливого середовища для промислових підприємств за рахунок розвитку високоефективної інфраструктури, заохочення використання висококваліфікованого людського фактора, розширення фінансового капіталу вкладеного державою через бюджет в інфраструктуру, за сприяння держави проводити обмеження вибору значних національних промислових проєктів, децентралізація прийняття економічних рішень із заохочення приватної ініціативи, стимулювання малого та середнього бізнесу;

- активне використання нових форм фінансової підтримки промислового виробництва, а саме, вертикальної і горизонтальної інтеграції виробництва та реалізації промислових товарів, а також підприємств що є лідерами на внутрішніх і зовнішніх ринках;

- вибір раціональних стратегій і пріоритетів розвитку інноваційної сфери при реалізації в промисловості критичних технологій та інноваційних проєктів, що є вирішальними факторами підвищення ефективності виробництва і конкурентоспроможності продукції;

- нарощення виробничо-технологічного потенціалу, його використання для підтримки сучасного технологічного рівня і переходу на більш високі технології;

– забезпечення енергетичної безпеки на основі сталого функціонування і розвитку паливно-енергетичного комплексу, в тому числі активного проведення політик енергозбереження та диверсифікації джерел енергозабезпечення.

В практичному відношенні запропоновані напрям підвищення дієвості реалізації політики адаптивного управління стратегічним потенціалом промисловості можуть бути використані як основа для трансформації існуючої системи адаптивного управління його розвитком.

Розвиток подальших досліджень в даному напрямку повинен бути спрямований на розробку науково обґрунтованих рекомендацій спрямованих на забезпечення збалансованої взаємодії всіх складових (наукової, технічної, виробничої, інноваційної, енергетичної та ін.), розробку та впровадження механізму управління стратегічним потенціалом в усіх галузях промисловості. З огляду на зазначене, найбільш актуальним, на нашу думку, є: а) обґрунтування та реалізація концепції адаптивного управління стратегічним потенціалом промисловості, здійснення державного контролю над розвитком ключових галузей промисловості і станом внутрішнього ринку промислових товарів, залучення іноземних інвестицій у промислове виробництво; б) формування інституціонального та нормативно-правового забезпечення освоєння прогресивних технологій і створення виробництв наукомістких видів продукції; в) розробка та реалізація програм розвитку експортного потенціалу високотехнологічної продукції, поглиблення інтеграції у європейську і світову економічну систему та активізації участі в міжнародних фінансових організаціях.

Література

1. Варналій З. С. Економічна безпека України: проблеми та пріоритети зміцнення: монографія / З. С. Варналій, Д. Д. Буркальцева, О. С. Саєнко. – К.: Знання України, 2011. – 299 с.
2. Гальчинській А. С. Глобальні трансформації: концептуальні альтернативи: методологічні аспекти / А. С. Гальчинській. – Інститут стратегічних оцінок. – К. Либідь, 2006. – 310 с.
3. Геєць В. М. Економіка України: стратегія і політика довгострокового розвитку / В. М. Геєць – К.: Ін-т економ.прогноз.; Фенікс, 2003 – 1008 с.
4. Жаліло Я. А. Теорія та практика формування ефективної економічної стратегії держави: монографія / Я. А. Жаліло. – К.: НІСД, 2009. – 336 с.
5. Микитенко В. В., Алимов О. М. Стратегічний потенціал – сукупні можливості національної економіки по досягненню цілей збалансованого розвитку / В. В. Микитенко, О. М. Алимов // Продуктивні сили України. – К.: – РВПС НАН України, 2006. – № 1. – С. 135–151.
6. Отенко І. П. Стратегічне управління потенціалом підприємства: Наукове видання / І. П. Отенко. – Харків: Вид-во ХНЭУ, 2006. – 256 с.

7. Офіційний сайт Державного комітету статистики України. – Режим доступу до сайту: <http://www.ukrstat.gov.ua>

8. Структурна гармонізація економіки України як чинник економічного зростання; за ред. І. В. Крюкової. – К.: «Експрес», 2007. – 520 с.

9. Формування потенціалу соціально – економічних та організаційних змін: монографія / за заг. ред. д.е.н. І. А. Ігнатєвої, д.е.н. В. В. Микитенко. – К.: РВПС України НАН України і КНУТД МОН України, Вид-во ПП Вищемирський В. С., 2010. – 694 с.